

KONFLIKTI U KOPRIVECOVU ROMANU »HIŠA POD VRHOM«

ANTE MURN
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 886.3.09:929 KOPRIVEC
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1987-01-30

Slovenska književnost nakon godine 1945. slijedila je izvjesno vrijeme socijalnokritički realizam tako što je jedan dio starijih književnika obnovio seosku tematiku (čovjek i zemlja) te joj dao nove životne sokove. Za to razdoblje važna su neka djela Juša Kozaka (*Gašper Osat*, 1949), Miška Kranjca (trilogija *Povest o oblasti*, 1950—1957) i Ivana Potrča (*Na kmetih*, 1954), u kojima se prikazuje zamršena poratna stvarnost na selu, u prvom redu socijalizacija sela, te sudari staroga i novoga.

U tom razdoblju pojavio se i prvi Koprivecov roman *Hiša pod vrhom* (1957) u čijem se središtu nalazi obitelj Poharič (Nanika i Tunek), s jedne strane, te ljudi s vrha (seoska zajednica), s druge strane.

U konfliktu oko zemlje osobita je pozornost posvećena Naniki Poharič, ženi izuzetne upornosti koja nosi u sebi natprirodnu strast za posjedovanje zemlje; kad joj prijete gubitak zemlje, odaje se piću, odriče se muža, zamrzl ljude s vrha duboko uvjereni da samo zemlja nikada ne može razočarati čovjeka odnosno da put u kolektivizaciju (u zadrugu) vodi u propast. Njena borba za zemlju zapravo je traženje puta da se i ona i vrh oslobode siromaštva, baš kao što je to i smisao Tunekova ulaska u zadrugu.

Ljudi s vrha drukčije gledaju na zemlju, jer je nikada nisu imali, pa zbog toga i i zavide Poharičevima.

No, i Pohariči i vrh strepe od aktivista Kričmana; na momente im se čini da nema izlaza, ali će vrijeme pokazati da nova vlast ne stoji iza postupaka Kričmana i njemu sličnih.

Kovač Bračić sa svojim vizionarskim pogledima u neprestanom je konfliktu sa svima, ali je njegova plemenitost i poštenje iznad svega toga.

Slovenska književnost nakon godine 1945. slijedila je izvjesno vrijeme socijalnokritički realizam tako što je jedan dio starijih književnika obnovio seosku tematiku (čovjek i zemlja) te joj dao nove životne sokove. Za to razdoblje važna su neka djela Juša Kozaka (*Gašper Osat*, 1949), Miška Kranjca (trilogija *Povest o oblasti*, 1950—1957) i Ivana Potrča (*Na kmetih*, 1954), u kojima se prikazuje zamršena poratna stvarnost na selu, u prvom redu socijalizacija sela, te sudari staroga i novoga.

U tom razdoblju pojavio se i prvi Koprivecov roman *Hiša pod vrhom* (1957) u čijem se središtu nalazi obitelj Poharič (Nanika i Tunek), s jedne strane, te ljudi s vrha (seoska zajednica), s druge strane.

U konfliktu oko zemlje osobita je pozornost posvećena Naniki Poharič, ženi izuzetne upornosti, koja nosi u sebi natprirodnu strast za posjedovanjem zemlje: kad joj prijete gubitak zemlje, odaje se piću, odriče se

muža, zamrzi ljude s vrha, duboko uvjerena da samo zemlja nikada ne može razočarati čovjeka odnosno da put u kolektivizaciju (u zadrugu) vodi u propast. Njena borba za zemlju zapravo je traženje puta da se i ona i vrh oslobode siromaštva, baš kao što je to i smisao Tunekova ulaska u zadrugu.

Ljudi s vrha drukčije gledaju na zemlju, jer je nikada nisu imali, pa zbog toga i zavide Poharičevima.

No, i Pohariči i vrh strepe od aktivista Kričmana; na momente im se se čini da nema izlaza, ali će vrijeme pokazati da nova vlast ne stoji iza postupka Krčmana i njemu sličnih.

Kovač Bračić sa svojim vizionarskim pogledima u neprestanom je konfliktu sa svima, ali je njegova plemenitost i poštenje iznad svega toga.

Slovenska književnost nakon godine 1945. slijedila je predratni socijalistički realizam¹ (ratno vrijeme i kulturni muk prekinuli su mu kontinuitet života), jer ta generacija književnika jednostavno nije osjećala potrebe »da bi za ljubav nekakvim smjernicama promijenila svoj umjetnički nazor«.² Tako je, unatoč prodoru socijalističkog realizma i nastojanju da ga se prihvati, socijalni realizam »ostao više ili manje jedini formirani smjer pripovjedne proze«³ i poslije godine 1950.

Jedan dio starijih književnika nastavio je pisati o selu (o čovjeku i zemlji), prilagođavajući se novom vremenu i prikazivajući ga sa svim njegovim manama, vrlinama i stresovima.

Među prvima bio je kratki roman *Gašpar Osat* (1949) Juša Kozaka u kojem on slika preobrazbu sela i rad partijca u njemu, njegove sudare sa starijim shvaćanjima seljaka, s raznim mešetarima, špekulantima i svojim dojučerašnjim istomišljenicima, ljudima koji su poslije rata skrenuli sa svog idealnog puta. Gašpar Osat, »novi« čovjek novog vremena traži ravnotežu u sebi i oko sebe, u svojim postupcima i zadacima, ali je socijalizacija sela težak zadatak za čovjeka koji je još jučer nosio pušku revolucije. Kozak je, nema sumnje, »s pravim milimetarskim realizmom«⁴ ortao slovensko poratno selo, promjene u njemu i male ljudske drame iz kojih će nicati novo, istina, polako, ali sigurno.

Miško Kranjec se sa svojom trilogijom *Povest o oblasti* (»Povijest o vlasti«) — romani *Pisarna* (»Kancelarija«, 1950), *Pod zvezdo* (»Pod zvijezdom«, 1951) i *Zemlja se z nami premika* (Zemlja se s nama pokreće«, 1957) — vraća u svoje Prekomurje, dakako, u poratne godine, s više ili manje uspjeha, osobito u prva dva romana, u kojima je pokazao da mu novo vrijeme nije bilo poznato onoliko koliko ono predratno.

¹ To razdoblje slovenske književnosti obiluje cijelom lepezom nazivā, npr. da spomenemo samo neke: nova stvarnost, novi realizam, socijalna romantika, socijalni realizam, kritički realizam, a ovdje spomenuti upotrebljava B. Sith.

Usporedi: Bojan Štih, »Beseda na simpoziju o socialnem realizmu all iz nemoči v katastrofo (26. junija 1985)«, *Sodobnost*, XXXIII/1985, št. 11, str. 1032.

² Dimitrij Rupel, »Pogovor z Drago Šego«, *Nova revija*, 1982/83, letnik I, št. 7—8, str. 812.

³ Janko Kos, »Povojna pripovedna proza in Evropa«, *Sodobnost*, XXXIII/1985, št. 5, str. 533.

Svijet tih romana je zatvoren svijet, svijet sirotinje, jadnog života i nikakve budućnosti koje će tek ratovi otrijezniti i nećem naučiti, premda su zbog kruha sami otkrili svijet, a taj isti svijet ispioao im snage, djevojke »darivao« nezakonitom djecom i uništavao obitelji. Vrata novog vremena otvaraju se polako, politika postaje — kako to opisuje Kranjec — glavni dio njihova života (kao da nemaju drugoga života!), zaročaranja dolaze zajedno s oduševljenjem, otuđenje već kuca na vrata (udaljavaње administracije od ljudi), obavezni otkupi unose uznemirenje, a Naci Koudila, seoski aktivist, sve to mora izmirivati, usmjeravati, stišavati i tumačiti.

Tom novom čovjeku Kranjec je dao osobine koje su izlazile iz okvira stvarnosti poradi piščeva inzistiranja da pošto-poto bude aktualan. Zbog toga su oba djela doživjela oštru kritiku, a i sam autor morao je »objašnjavati« svoje postupke u Uvodu, uz roman *Pod zvezdo*.

U romanu *Zemlja se z nami premika* selo je u previranju nakon neuspjelog eksperimentiranja sa zadrugama, »seljaci i sezonski radnici-seljaci«⁵ u oporbi su s vlašću i zemljom, a sve se okreće oko Nacija Koudile, tj. puls vremena (u manjoj mjeri) i život sela (u većoj mjeri) isključivo bismo mogli mjeriti odnosima, stavovima, razmišljanjima ili pak reakcijama bivšeg sekretara na pojave — osobne ili opće — što su se događale u tom vremenu i na tim prostorima.

Problem socijalizacije sela Kranjec je osvježio delikatnom temom: nekadašnji aktivist i sekretar, protivnik privatna vlasništva i zagovornik sirotinje, vraća se kao suvišan i nepotreban s kotara (smanjenje administracije) na selo, vraća se zemlji da bi postao — seljak! I k tome još najbogatiji! To će, opet — u drugom pravcu — izazvati sudar ideologije i vezanosti za zemlju, jer Koudila kao običan čovjek sve gleda drugim očima, sve proživljava na nov način i sve drukčije shvaća, pa je kroz cijeli roman opterećen upravo tim pitanjima: je li on pravi seljak, misli li kao seljak ili kao aktivist, je li zemlja za njega isto što i za seljaka itd. No, zemlja će ga privući i osvojiti, osobito kada sredi svoj obiteljski život; postepeno će se uključiti u politički život sela, ali sve će biti drukčije.

Ivan Potrč je romanom *Na kmetih* (»Na selu«, 1954) unio u slovensku književnost sasvim drukčije viđenje sela od onoga uobičajenoga: ponajprije »razbio je mit o vezanosti za zemlju«,⁶ podređujući sve nagonu, strastima i erotici, a i samu priču ispričao je na neposredan način (pripovijeda je u zatvoru osuđeni Južek Hedl, a pisac to bilježi, ponekad komentira ili prekida nit pričanja).

⁴ Mitja Mejak, Još Kozak: »Gašper Osat«, *Mladinska revija*, V/1949—1950, str. 322 i: *Književna kronika*, Ljubljana, 1961, str. 12.

⁵ Franc Zadravec, Miško Kranjec: »Zemlja se z nami premika«, *Svet ob Muri*, I/1956, str. 147.

⁶ Jože Pogčnik, »Sodobno slovstvo«. U: Anton Slodnjak, *Slovensko slovstvo*, Ljubljana, 1968, str. 535.

Ugrožen u vlastitoj kući (Štrafela, zet starije sestre, »partizan« i samozvani seoski aktivist, terorizira sve ukućane i misli dobiti imanje), Južek Hedl odlazi na Toplekovo imanje za slugu, spetlja se s Toplekicom, uđanom ženom, iz koje se veze rodi dijete, potom s njenom starijom kćeri Hanom, što dovede do konflikta u kojem ubija prvu i završi u zatvoru.

Potrčeva priča o mladom i neiskusnom seoskom mladiću koga životni vrtlog baca u ruke ženā, njegov unutrašnji život, njegovi porivi i reakcije — zasjenjuju sva ostala pitanja, jer je socijalna problematika potisnuta na račun emocionalnih odnosno erotičko-seksualnih osobina glavnoga junaka,⁷ kao što je odsutno i društvo,⁸ a istaknut pojedinac, žrtva vlastite pohotnosti i slijepog erosa.⁹

Bez obzira na to koliko junak nosi u sebi traume sredine i vremena, bez obzira koliko je »plijen« pohlepne ljubavi ženā i bez obzira koliko ga pisac ponegdje žali — on je kudikamo manja žrtva od stare Toplekice, žene živa mrtvaca, teške i ponižavajuće mladosti, željne topline, razumijevanja i istinske ljubavi.

Taj svijet duhovne praznine, primitivnosti, sirovosti, surovosti, izoliranosti, erotskog izivljavanja, izgubljenosti i sputanosti, dakle, svijet Potrčeva junaka, nosi u sebi samo dva svjetla: ženu i zemlju, ništa više i ništa manje. Ni bez jednoga ni bez drugoga nema života, jer je žena zemlja a zemlja žena — obje smisao života za koji Hedl živi, bori se i gubi tlo pod nogama.

Život poratnog sela i novo doba, ljudi i vlast potpuno su u drugom planu, iako sve što egzistira po svojim zakonima, istina, u uskim okvirima i nekako izvan onoga pravog, velikog života. Strasti na selu¹⁰ nadišle su sve ostale probleme.

* * *

Među spomenutim piscima i njihovim djelima koja govore o suvremenom selu našao se i Ignac Koprivec (1907—1980), pripadnik generacije socijalnih realista (u kojih je našao ne samo pobude nego i neke uzore za svoja djela), koji će — baš kao i oni — nastaviti svoje književno djelo poslije rata: zbirka pripovijedaka *Za svobodu* (=Za slobodu) ostade u rukopisu,¹¹ a *Sestanki* (=Sastanci, 1949) su slika poratnog sela

⁷ Anton Sladnjak, *Slovensko slovstvo*, Ljubljana, 1968, str. 465.

⁸ Taras Kermauner, »Poslijeratni slovenski roman«, *Radio-Sarajevo, Treći program*, VIII/1979, br. 25, str. 344, i: *Družbena razveza*, Ljubljana, 1982, str. 101.

⁹ Franc Zadavec, *Zgodovina slovenskega slovstva VII. Eksprezionizem in socialni realizem*. Drugi del, Maribor, 1972, str. 176.

¹⁰ Takav je naslov Potrčeva romana u prijevodu Milana Rakočevića, izdanje »Narodne knjige«, Cetinje, 1955.

¹¹ Nije ju objavio tvrdeći da »tom djelu nedostaje dublja problematika« odnosno da mu je jedna politička osoba savjetovala da »pisac uopće ne može biti objektivn«, Koprivčevo pismo Prežihovu Vorancu, Ljubljana, 16. VIII. 1945.

i onoga što se događalo oko sela (rušenje starog načina života i stvaranje novog društva, agrarna reforma i zadruga, napredne i poražene snage), bez ulaženja u posebne analize¹² odnosno registriranje događaja s površine.

Kopriveca su u prvom redu zanimala aktualna pitanja slovenskog sela, dakle, ono što se stvaralo pred njegovim očima, pa je razumljivo da se na samom početku poratnog stvaralaštva sudario s vremenom i »linijom« koja je određivala kako i o čemu valja pisati, tj. nije mogao shvatiti da ga netko »savjetuje približno (...) kao što Englezi savjetuju našoj vladi u sporu oko Trsta i Primorja.«¹³

Temu svog prvog romana *Hiša pod vrhom* (»Kuća pod vrhom«, 1957)¹⁴ — selo, zemlja i čovjek u društveno-ekonomskim promjenama i političkim zbivanjima — odabrao je upravo zato što je dobro poznao te prilike, a ne može se odbaciti ni pomisao da je htio, poput socijalnih realista, oslikati jednu regiju.¹⁵

Vremenski slijed od dvadeset godina (1925—1945) prikazan je u prvom dijelu romana, drugi i treći dio govore o poratnim godinama, tj. o vremenu agrarne reforme i osnivanju zadruga (1945—1950).

U središte tog romana seoske zajednice ili seoskog kolektiva¹⁶ postavljena je obitelj Poharič: Tunek, sluga od svoje treće godine, iz viničarske obitelji, te Nanika, seljačka djevojka rođena na malom imanju gdje je okusila snagu i sigurnost posjedovanja vlastite zemlje, a potom — u svojoj sedmoj godini — morala od kuće, u sluškinje. U Požegarovih, tretirana više kao rob nego kao čovjek (»Požegarica bi te najradije i u plug upregla, samo da poštedi volove. [...] U mojoj kući tako ne postupamo ni sa psima kako kod Požegarovih s ljudima«,¹⁷), čak joj zabranjuju da se uda, tobože, ona i Tunek nemaju pravo na to jer su sluge, a posrijedi je zapravo strah bogatih da ne ostanu bez radne snage!

Maltretirani i ponižavani, zadušeni i iscrpljeni od rada, bez perspektive i s tek povremenom radošću da su roditelji i da se vole, kad posta-

(Šesnaest Koprivecovih pisama Prežihovu Vorancu vlasništvo su Koroške osrednje knjižnice, Študijske knjižnice u Ravnam na Koroškem, koje mi je kserokvirane — na molbu prof. dr. Jožeta Koruze — ljubazno ustupio Janez Mrdavšič, ravnatelj. Obojici se srdačno zahvaljujem.)

¹² Vidi: Jože Pogačnik, »Zapiski o sodobni slovenski prozi«, *Dialogi*, II/1966, št. 7—8, str. 439.

¹³ Koprivecovo pismo Prežihovu Vorancu (16. VIII. 1945).

¹⁴ Koprivec je roman pisao u Gorinah, a dovršio — kako je izvijestio svoje u Ljubljani — »u Gornji vasi br. 70, dana 18. ožujka 1956«. Pismo Zrinke Koprivec od 14. XII. 1982.

¹⁵ Helga Glušič navodi da je Koprivec »slično kao Prežihov Voranc u 'Jamnici' htio zahvatiti seoski život u cijeloj njegovoj širini«; Helga Glušič, »Generacije pripovednikov, ki so svoj ustvarjalni koncept oblikovale ob literarnih smereh med obema vojnama«, u: *Slovenska književnost 1945—1965*. Prva knjiga, Ljubljana, 1967, str. 257.

¹⁶ Tako misli Helga Glušič, *nav. dj.*, str. 257 te Anton Slodnjak, *Slovensko slovstvo*, Ljubljana, 1968, str. 489.

¹⁷ Ignac Koprivec, *Kuća pod vrhom*. Preveo Ivan Brajdič, »Zora«, Zagreb, 1962, str. 20 i 32.

nu najammnici na majuru i kad im tek treće dijete dobije kravu, uvidjet će da im ne ide kako valja: brigama i radu nikada kraja, a ni jesti često nemaju, jer sve moraju dati gospodaru.

Ta škola života pokazala je Naniki što je siromah-bezemljaš prema seljaku-gazdi, koliko je život užasno ništavan a čovjek neizmerno pokvaren prema onome koji je niži od njega, te kako postoji nepisano pravilo po kojem jedan radi od jutra do mraka i ništa nema («Čovjek nema nikakve cijene, ako je siromah»¹⁸), dok drugi — snalažljiviji i drskiji — uživa i samo zgrće plodove rada onog prvog, jadnika. Zbog toga je bila uvjerena da nema sreće na tuđem, budući da tu nisi čovjek, ništa nemaš, ništa ne predstavljaš i ništa ne smiješ učiniti po svoju.

Siromaštva se ne mogu osloboditi — ono je nasljedno kroz pokoljenjā, gazdu su dobili rođenjem kao dio svoga tijela, a djeca koja se rađaju osuđena su na istu patnju i život nedostojan čovjeka (majka ih ne smije nositi sa sobom na kulučenje; kod kuće sama po cijeli dan, u blatu, gladi, prljavštini; čim prohoda ju i malko ojačaju moraju raditi, čuvati braću; najčešće su bez osnovne odjeće, bez djetinjstva, radosti itd.¹⁹)

Izlaz iz tog očaja ne vide. Tek će ih kovač Bračić zagrijati za bolje sutra, uliti im nadu, a onda će rat sve to ugroziti i dovesti u pitanje, život ponajviše. Nanikina nada — »da će jednom biti gazdarica i vlasnica svoje kuće«²⁰ (spac. A. M.) — smisao je njena života, snaga kojom će nadvladati sve nevolje i kušnje, sva klonuća svoga nestabilnog muža, sve kataklizme ratnih godina, sve ljudske zavisti, mišene i nestabilnosti. Ona je, s druge strane, i nacionalno svjesna, kad uvida što Nijemci rade domaćim ljudima, pa hrabri muža, veleći da »Nijemci neće otići sami od sebe, to zapamti. Netko će morati nešto započeti.«²¹ To je duboka vjera u otpor kao jedino sredstvo odgovora malog čovjeka, to je vjera u čovjeka, u njegovu snagu da prkosi životu.

Novo vrijeme izmijenilo je preko noći ljude, odbacivalo stare običaje i predrasude, kod gazda stvorilo nervozu i čuđenje, u Nanike nepovjerenje te strah zbog agrarne reforme.

Vrh želi diobu zemlje, odbija Poharičeve koji su složni, iako Nanika gleda više na budućnost djece, pa je stoga upornija i nepopustljivija u nakani da konačno dobije nešto svoje. Jer smisao Nanikine borbe upravo je u njenom odnosu prema zemlji: obrađuje ju s ljubavlju, ova joj uzvraća rodom i darom snage, ljepotom doživljaja i smirenošću opstojanja, a ljudi s vrhova »samo bi izvlačili iz zemlje, koju je ona s ljubavlju njegovala, a ništa joj ne bi pružili.«²² (razmaknuo A. M.)

¹⁸ Ignac Koprivec, *Kuća pod vrhom*, (dalje: KPv), str. 90.

¹⁹ O izuzetno teškom položaju djece viničara pisali su, između ostalih: Jože Kerenčič, »Studija o našl vasi«, *Ljubljanski zvon*, LVI/1936, osobito str. 408—409, Boris Fakin, »Haloški otroci«, *Sodobnost*, IV/1936, str. 431—436, T. Zupan, »Proletariziranje kmetskega ljudstva«, *Sodobnost*, VIII/1940, str. 319.

²⁰ Ignac Koprivec, KPv, str. 149.

²¹ Ignac Koprivec, KPv, str. 127.

²² Ignac Koprivec, KPv, str. 166.

Ovaj odnos prema zemlji upravo je kamen spoticanja između Poharičevih i ljudi s vrha, posebice između Nanike i ostalih siromaha. Ona je ne da iz ruku od straha da će je drugi obrađivati površno, da će je mučiti, tj. da joj neće dati sebe, ili, još točnije, da će im biti samo sredstvo a ne cilj, radost, sam život. Njihov sukob sada kulminira: ljudi s vrhova žele ih otjerati poslije petnaest godina mučenja, premda »sve te godine bili su više životinje nego ljudi, stalno zagnjuren i u imanje.«²³

Stabilnost Poharičevih života krhka je toliko koliko je krhko i posjedovanje zemlje (imaju je, ali im vrh to osporava); konačni dobitak sve izmijeni: Nanika oprašta mužu kolebljivost, jer je sreća veća od svih poroka i neprijateljstava koja su joj činili ljudi s vrhova. Sa srećom — a »u njihovoj sreći ostvarena je stoljetna težnja bezemljaša«²⁴ — došlo je zadovoljstvo, ali i priznanje žena s vrha za njenu srčanost, izdržljivost i poštenje.

Onda se pojavila nova »pošast« — zadruga. U njih nitko nije vjerovao, kao ni u obećanja da će sirotinji biti bolje. Nanika oštro razgraničava vlastito od zajedničkog (kolektivnog) uvjerenja da se na svojem bolje radi, Tuneka pak privlači zadruga, nije siguran u se, zato što nema osjećaja za svojinu, ili je »u njemu nestalna krv sluge«,²⁵ pa ne bi žalio ako mu zemlju i uzmu budući da je već bio bez nje.

Konflikti muža i žene zbog zemlje vrlo su istaknuti: Nanika ga, u ovom slučaju, odbacuje iz obiteljskog života, sluteći da zadruga, koja je mnoge izludjela, ugrožava njihovu egzistenciju.

Tunekova odluka da se upiše u zadrugu nastala je iz uvjerenja da čini dobro za ljude s vrhova i za sve siromahe, zbog toga je odbacio strah i siromaštvo (»Čitavog sam se života pred nekim tresao, sada je tome došao kraj«²⁶) ne samo kao nasljeđe prošlosti, nego i kao izazov novome koje sviće i u koje on vjeruje.

To Tunekovo suprotstavljanje gazdama povijesni je čim siromašnih koji su — nakon svih ponižavanja i sluganstva — došli do granice odakle se više nije moglo natrag.

Zadružni odbor, sastavljen isključivo od gazda i na brzinu, prevario je seljake i zagospodario zadrugom. Tunek se morao pobuniti jer nije znao zabušavati: »Ja sam navikao na pošten život. Ne želim da vam pomazem kod te vaše muzike.«²⁷ Jasn o, pojedinac je uklonjen, pa se sve Tunekove nade pretvaraju u bol i obmanu, zato što je htio promijeniti vječni red stvari, poremetiti planove bogatih.

Budući da ste se pokazali nedostojni dara, što ste ga agranom reformom dobili od države, budući da huškate protiv naroda vlast i budući da sa svojim razornim djelovanjem među članovima tamošnje seljačke

²³ Ignac Koprivec, KPV, str. 126.

²⁴ Zlatko Brajdić, »Suvremena tema«, Ignac Koprivec: Kuća pod vrhom, »Zora«, Zagreb 1963, *Republika*, XIX/1963, 9, str. 424.

²⁵ Ignac Koprivec, KPV, str. 180.

²⁶ Ignac Koprivec, KPV, str. 346.

²⁷ Ignac Koprivec, KPV, str. 363.

radne zadruge pokušavate u narodu pokolebati vjeru u to naše postojanje socijalizma, obavještavamo vas, da vam je kotorski narodni odbor oduzeo zemlju. Na osnovu te odredbe, zemlja, stambena kuća i gospodarske zgrade, te sav živi i mrtvi inventar uključuju se u opću zemljišnu zajednicu te se predaju tamošnjoj seljačkoj radnoj zadrugi. Kada ćete se morati iseliti, odlučit će upravni odbor zadruge.²⁸

* * *

Za siromašne zemlja je kruh i život, jer je »dugogodišnje nadničarsko kulučenje moralo izazvati glad za zemljom«.²⁹ Njih ne zanima analiza stanja, ni uzroci unutrašnjih antagonizama društva ili države — sve je to preteško za njih, nedokučivo pa i nevažno. U nekim situacijama su fatalisti, ponekad grubi i nečovječni, pa kukavice i ropski pokorni, prevrtljivi i duga jezika, zavidni i mudri, neiskreni i sumnjivi.

Pisac ljude s vrha vidi takvima ne samo zbog vremena u kojemu žive (nestalno i nesigurno, nerazumljivo i čudno u mijenama), nego i zbog njihove opsjednutosti zemljom koja ravna svim njihovim emocijama i htijenjima. A možda su takvi i zbog besperspektivnosti, uvjerenja da su osuđeni, prezreni i odbačeni, da ne mogu u dolinu i da tu, na vrhu, jednostavno moraju ostati — vječni sluge gazda, rada i gladi.

Ima ponešto i paradoksa u tim antagonizmima jednakih patnika: i vrh i Poharići bore se zapravo protiv istog zla i istog protivnika — izrabljivanja i gazda. Uspalio ih je Bračić, predočivši im sliku bijede — nasuprot obilju i blagostanju — uvjerivši ih da čovjek mora živjeti i boriti se unatoč svih nevolja, da to kako jest ne mora tako i da bude, jer ništa nije vječno, za sve postoje rješenja.

Dioba zemlje iznenadila je i gazde i siromahe, donijela nemir i strah, pa joj jedni prilaze s nevjericom i rujanjem, drugi međusobnim vrijeđanjem i napadima, a treći očekivanjem samo komadića vlastite krpice zemlje.

Lajava Kata objašnjava da će uzimati »svim tim prokletim pijavkama, koje su do sada jahale sirotinju« da bi se stvorilo društvo budućnosti u kojem »ćemo svi biti jednaki. Nitko više neće žderati moje žuljeve...«³⁰

Vrh uočava promjene koje su se došetale u selo i ljude postavile pred zid da sami odlučuju i sude. No, i kod toga su iznenađeni, ne mogu shvatiti da nije glavna zemlja koju će dati Poharičevima, već da rješenje njihova čvora — zauzlaog ga je njima netko nevidljiv — leži u razdiobi seljačke zemlje, zemlje njihovih gazda koji žive od rada siromaha svih vrhova.

Taj isti vrh nije složna zajednica, ne radi, ne odlučuje i ne misli isto. U njoj vlada prilično naglašen antagonizam između Župetinaca,

²⁸ Ignac Koprivec, *nav. dj.*, str. 392—393.

²⁹ Branimir Žganjer, »Realistička slika sela«. Ignac Koprivec: Kuća pod vrhom, izd. »Zora«, Zagreb, 1962, *Telegram*, 22. III. 1963, IV, br. 152, str. 5.

³⁰ Ignac Koprivec, *nav. dj.*, str. 167—168.

mirnih i dostupnih ljudi, te Smolinaca, koji su — pod zapovjedništvom Kate, lajave, zlobne, bistre i prevrtljive žene — prave svadalice, kruti u svojim shvaćanjima, grubu u odnosima i bezosjećajni u postupcima.

Od Kate polaze sve primjedbe, kritike, svađe, sva ubadanja i zaključivanja, svi prijedlozi; ona usmjerava vrh prema svim važnijim pitanjima, pretresa ih sa svih strana, objašnjava svojim jezikom u kome ima ironije, sarkazma, poredaba iz svakodnevnog života ili osobina predmeta o kome želi nešto reći.

Puls vrha stav je te žene, a njezino reagiranje na probleme umnogome otvara oči ljudima da bolje vide i prosude o onome što inače ne bi opazili i o čemu ne bi znali dati svoja tumačenja. Njezine osobine i mane osobine su ljudi kada se nađu u određenim situacijama.

O agrarnoj reformi Kata će reći Požegar — nakon što su posjednici o tome raspravljali i uvidjeli da im se loše piše — jednostavno, mudro i sarkastično: »Sada će vam odrezati, Lujz!«³¹ (razmaknuo A.M.) Da, odrezati suvišno, tj. oduzeti im onu zemlju koju su stekli na nepošten način i koju im obrađuju siromašni ljudi s vrha. U tome vrh vidi i prepoznaje krutost vlastita življenja, ali i podsvijesne želje da se nešto izmijeni u njihovu korist.

Središnji problem romana — problem zemlje — ne mogu riješiti ni poštenost ni radišnost Poharićevih; oni ne vide izlaza, to će im ukazati tek kovač Bračić: »Kada je siromah mogao nešto vlastitim rukama priskrbiti, to mi kaži. . . Eh, baš ste budale! A mislio sam, bili ste sluge, možda što vrijedite. Misliš da je Požegar sam pribavio svoje rali? Ili pak Družovec svoje? Nikad nećete ništa imati, jer ste budalasti. . . Varaju, kradu, gule siromaha, zato imaju. A vas biste dvoje radom. . .«³² (razmaknuo A.M.)

Bračić je uvjeren da rješenje za siromahe negdje postoji, samo ga treba tražiti. Društvo je krivo uređeno, a stanje da jedni imaju previše, drugi ništa — ne može opstojati. Uz takve odnose za viničare nema života.

On uviđa da komadanje imanja nije dobro, ne vodi rješenju, ne donosi sigurnost, pa zato veli cijelom vrhu: »[. . .] tada će vam biti dobro, kada više ne bude vaše sirotinje, rastepene po svim vrhovima. To će biti onda, kada budu svuda naokolo velika imanja, takva, da pogledom nećeš moći jedno obuhvatiti. Trebalo bi vam pokupiti te prnje. Na njima pasete samo lijenost i glad. Radije složite sve zajedno, umjesto što ste se slizali s agrarnom reformom.«³³ (razmaknuo A.M.)

Takvo shvaćanje ne prihvaćaju ni vrh ni posjednici ni djelatnici zemlje; ono je neobično, ako ga gledamo usko, ali je revolucionarno, ako ga gledamo očima budućnosti, tj. onako kako to vidi Bračić. To, razumije se, traži od gazda promjenu mišljenja, vladanja i rada, a k tome ih ugrožava,

³¹ Ignac Koprivec, *nav. dj.*, str. 159.

³² Ignac Koprivec, *nav. dj.*, str. 78.

³³ Ignac Koprivec, *nav. dj.*, str. 192—193.

jer bi zemlju morali unijeti u zajednicu, buduću zadrugu. Za siromahe zemlja bi tada značila nešto sasvim drugo: više bi radio, više bi i imao.

Ove Bračičeve ideje su ostvarljive, samo su — čini se — presmjele za sredinu i vrijeme u kojima živi, budući da ruše ono najčvršće i najuhodanije — vlast gazdâ nad zemljom i nad sirotinjom. Taj zanesenjak, »u biti neobično pošten čovjek, svom dušom predan svijetu apsolutne socijalne jednakosti«³⁴, ovako zamišlja buduću vlast nad zemljom: »kamo god pogledaš, sve je tvoje i sva čije...«³⁵, Ili: »Nitko ne bi smio ništa imati. Zemlja je stvorena za sve ljude«³⁶ (razmaknuo A.M.) Dakle: individualno će ustupiti mjesto kolektivnom, a to vodi ravno u zadrugu.

Kolektivizacija sela znatno je ubrzala rast broja zadruga koje su trebale unaprijediti proizvodnju i osloboditi se rascjepkanosti sitnih seljačkih posjeda koji su još radili na zastarjeli način.³⁷ No, njihova pojava i kasniji razvoj ponovno su aktualizirale stare rasprave o svrsi stalnih promjena u koje ljudi više nisu imali povjerenja. Zadruge su, ovako ili onako, ogorčile i vrh i gazde, iako im je Bračič predočavao raj i nebesa, jednakost za sve ljude, a Kata je to gledala na svoj način (onako kako su ljudi s vrha razmišljali): »Znaš, što je zadruga?... Više ništa nije tvoje, sve je za druge!... Radiš kao crna životinja za druge... Kad čovjek s vrha ide na posao kod gazde, sjedne za punu zdjelu. Sad će pak biti negdje zadružni kotao kao za svinje. Čekat ćeš u redu sa zdjelicom, a dijelit će debeli komesar. Koji će mu prirasti za srce, tome više, a drugima manje. A za Novu godinu bit će raspodjela zarade. Komesar i njegovi natrpat će želuce, a tebi će za godinu dana rintanja dati šaku boba. Djecu ćeš pak morati dati u nekakve jaslice. Takva je zadruga, vidiš«³⁸.

Zadruge su za te ljude samo još jedna zamka, opasnost, nepoznanica u nesigurnom vremenu, strah da izgube krpicu zemlje dobivenu od agrarne reforme. Da bi se prevladali ovakvi pogledi, valjalo je ljude oslobodit more i vratiti na put povjerenja, tj. objasniti im stanovište vlasti.

U prikazivanju slovenskog poratnog sela Koprivec je pokazao izuzetnu stvaralačku hrabrost, pa upravo u ovim delikatnim situacijama to dolazi do izražaja. Da bi, naime, prevladao nakaradne priče o zadrugama — nešto slično Katinom shvaćanju njihova rada — u roman je uveden čovjek iz Ljubljane, iz rukovodstva, da ljudima s vrha kaže punu istinu: »... Mi komunisti pošli smo u borbu protiv okupatora i zato, da bi svi siromašni ljudi — i vi na selu također — bolje živjeli.

³⁴ Jože Šifrer, »Novi roman Ignaca Koprivca«, *Naši razgledi*, 11. I. 1958, VII, št. 1, str. 22, i: *Literarna mnenja*, Maribor, 1968, str. 24.

³⁵ Ignac Koprivec, *nav. dj.*, str. 200.

³⁶ Ignac Koprivec, *nav. dj.*, str. 239.

³⁷ Mirko Lacković, »Seljačke radne zadruge — put izgradnji socijalizma na selu«, u: *Socijalistički preobražaj našega sela*, Zagreb, 1950, str. 399.

³⁸ Ignac Koprivec, *nav. dj.*, str. 280.

Jer najzad, čovjek je taj, zbog kojega sada trpimo, dok gradimo. A siromah do sada nije bio čovjek. Tek ćemo mu mi dati pravu vrijednost.«³⁹

Nepovjerenje se počinje prevladavati kad ljudi uvide ozbiljnost pristupa, pomirljivi ton i tople riječi čovjekove, na što Kata odgovori čitavom tiradom ispovjedi (intimne, ljudske, poštene, zapanjujuće stvarne, nabijene problemima, razmišljanjima, sudarima sa sobom, s društvom i vremenom), koja je njena i njenog vrha:

«... Kažem ti, druže, teško je živjeti. Osim žderanja čovjeku je potrebno i nešto drugo; a baš što se tiče toga, stojite na šapama... Kažeš, da hoćete dići siromaha iz blata, a vi ga gurate u nj. Vućem se iz sve snage napolje, a vi me gurate natrag. Radim, trpim, a imam li što od svega toga? Gola sam, vidiš... A u prisma mi je tako da bih urlala. Ništa vam ne vjerujem. Svima nam je dosta lijepih riječi i obećanja. Tako je. [...] Radim od mraka do mraka, i ne misli, malo. Ako mu se prohtije, po mene dođe i Požegar. Treba odslužiti orača, vozača, sijeno i svakog vraga. Šta da ti pričam, šta se sve nakupi siromahu. Vidi, prokleta teško svaki od nas dođe do parice, a kako nam prepredeno sve to na odboru izvućete iz ruku! Varate nas. Šta je to drugo no prijevarena? ... Vidiš, ja i stari kupili smo prskalicu. Otkako smo vjenčani, željeli smo je više no dijete. Pođi sa mnom, da ti je pokažem. Opljačkali su nam krvavo zarađeni novac. Tako radite s ljudima! [...] Kad smo prskalicu htjeli vratiti, zaprijetili su nam s milicijom. [...] Gazda ima veze s trgovinom. Taj dobije najbolje stvari, a mi ono, što ostane. Neka i drugi kažu, kako je s odjećom, i sa svim drugim đavolom. A ti bi htio da vas primamo u naručaj i da vam pjevamo uspavanke. Kako vi nama, tako mi vama. Stegnuli ste nas, drugovi! Ne date nam disati! A mi bijednici nećemo biti siti samo od pričanja.«⁴⁰

Razriješenje konflikata, nezadovoljstva i cijelog niza nesporazuma, čini se da je jednostavniji nego što bi se reklo na prvi pogled: s tim ljudima nitko nije razgovarao otvoreno i razumljivo, a kamoli da im je netko ukazao na pogreške koje se rade, koje su popratna pojava svega novoga, a osobito traženja puta u socijalizam.

Bračičeva ludidnost osjeća bit budućih zadruga, uvjeravajući ljude da će sve biti u redu, ako siromasi budu vodili glavnu riječ, u protivnom gazde će ih uništiti. Svršetak je poznat: put se od nepovjerenja prema povjerenju, nažalost, prekinuo, ali vrata budućnosti time nisu zatvorena.

* * *

Novo vrijeme iznenađivalo je selo: oglasi, pozivi, dopisi, odredbe — sve odjednom, sama traženja, kao da »tamo, gdje su se sastavljale odredbe i oglasi, zacijelo nisu znali, da zemlje ne može davati u beskraj, a da u isto vrijeme i ne prima«.⁴¹ S druge strane mladi odlaze u tvornice (kad navraćaju kući ponašaju se kao otuđeni od sredine u kojoj su rasli!), gazde ostaju bez težaka, stari običaji odlaze u zaborav, a čine se neki potezi potpuno suludi i ljudima nerazumljivi (istrebljivanje

³⁹ Ignac Koprivec, *nav. dj.*, str. 306.

⁴⁰ Ignac Koprivec, *nav. dj.*, str. 307—308.

⁴¹ Ignac Koprivec, *nav. dj.*, str. 228.

šuma na Pohorju, preneglašavanje opreka selo — grad, ponižavanje gazda, Kričmanove »vizije« o plantažama bresaka, polja šećerne repe, njivama lana i konoplja).

Odnos prema seljaku bio je grub, omalovažavanje i odbacivanje često, jer je smatran izrabljivačem i kulakom, premda su bogatiji seljaci bili »stupovi oslobodilačkog pokreta u svojem kraju«,⁴² ostali »živa sila narodnooslobodilačkog rata«⁴³, sad je, pored ostaloga, postao smetnja socijalizaciji sela i budućnosti u kojoj su ga vidjeli jedino kao radnika u socijalističkoj poljoprivrednoj proizvodnji.⁴⁴

Uz te nedaće pojavilo se i ono najgore: obavezni otkupi koje je po selima utjerivao Kričman sa svojim dugokaputašima, stvarajući među ljudima ogorčenje, nevjeru i odbojnost prema vlastima.

Kričman je, naime, čovjek neobičnih shvaćanja i još čudnijih unutrašnjih poriva (hladnih očiju, ne gleda čovjeku u oči kada razgovara, s izrazom plūce grabljivice, raduje ga otpor ljudi i uživa u njihovoj strahu — naslađuje se time, izživljava se na ljudima, odvodi ih, tuče, ponižava), a vlast ga je angažirala da pored redovne službe (na kotaru vodi odsjek za opskrbu) utjeruje obavezna davanja odnosno da je predstavlja na selu! On i njegov »šturmbataljon« bili su strah i napast sela, svojim su postupcima izravno blatili vlast, izazivali nespoznanje u ljudi. Njegova krutost uzimanja i brutalnost u ophođenju uopće nije vodila računa »kako će čovjek gospodariti, od čega će dati slijedeće godine.«⁴⁵ Ljudi takvih nazora nikad nisu mogli ni pomisliti da rade krivo, premda su to radili »iz unutrašnje potrebe, jer te greške spadaju u njihov način rada.«⁴⁶

Uostalom, konflikti na selu između seljaka i vlasti poprimili su »razne ekscenčne situacije, pa su se primjenjivale i krivične sankcije i druge prisilne mjere prema seljacima.«⁴⁷

Drugo je pitanje (i znatno kompliciranije), zašto se moralo postupati tako nehumano i zašto su baš ljudi tipa Kričmana, nepodobne osobe i krivci iz doba socijalizacije sela,⁴⁸ dolazili u mogućnost da budu predstavnici vlasti. Zbog njihove grubosti i netaktičnosti izgubljeno je povjerenje ljudi u vlast. Zato se Koprivecovi ljudi bore protiv takva socijalizma, tj. protiv Kričmanova »socijalizma«, svjesni da »nijedna vlast ne može dugo raditi protiv ljudi«,⁴⁹ odnosno, da je ljudima poput Kričmana odzvonilo vrijeme.

⁴² Mate Dolenc, »Pogovor z Radkom Poličem«, *Nova revija*, V/1986, št. 48—49, str. 643.

⁴³ Peter Vodopivec, »Pogovor z Bojanom Štihom«, *Nova revija*, III/1984, št. 31—32, str. 3722.

⁴⁴ Vidi: Edvard Kardelj, *Zadaci naše politike na selu*, Referat na II. plenumu CK KPJ, Zadrūzna štampa, Zagreb, 1949, str. 13.

⁴⁵ Ignac Koprivec, *nav. dj.*, str. 357.

⁴⁶ Ignac Koprivec, *nav. dj.*, str. 309.

⁴⁷ *Povijest Saveza komunista Jugoslavije*, Beograd, 1985, str. 344.

⁴⁸ Usporedi: »Beseda ustvarjalcev. Ignac Koprivec«, *Knjiga '65*, 1965, št. 12, str. 320.

⁴⁹ Ignac Koprivec, *nav. dj.*, str. 298.

Ante Murn: CONFLICTS IN KOPRIVEC'S NOVEL »HIŠA POD VRHOM«

Summary

For a period after 1945 Slovenian literature followed the trend of socio-critical realism. Consequently, some older writers revived village themes (man and the soil), giving them new life. During those years some works of great importance were written, notably *Gašper Osat* (1949) by Juš Kozak, trilogy *Povest o oblasti* (1950—1957) by Miško Kranjec, *Na kmetih* (1954) by Ivan Potrč. In all of them intricate postwar village reality is shown, primarily the process of the socialization of village and conflicts between the old and the new.

In the same period Koprivec's first novel *Hiša pod vrhom* (1957) appeared. The central part of the novel is assigned to the Poharič family (Nanika and Tunek) on one side, and to the people from the mountain (village community), on the other.

In the conflict concerning the soil special attention is paid to Nanika Poharič, a woman of an outstanding perseverance who bears in herself an unnatural passion for the possession of soil. When in danger of losing it she takes to drinking, gives up her husband, starts hating people from the mountains and is convinced that it is only the soil that can never disappoint man, and that collectivization of agriculture leads to downfall. Her fight for the soil is actually a search for a means to free her and the people from the mountain from poverty, in the same way as is the intention of Tunek's entering the farm cooperative.

The mountainous people had different attitudes towards the soil because they never had it and therefore envy the Poharičs. But both they and the Poharičs are in fear of the activist Kričman. Sometimes they feel as if there were no solutions, but time will show that the new authority does not support Kričman and his like. The blacksmith Bračić, with his visionary gleams, is in constant conflict with everybody, but his generosity and honesty are above everything.